

Književna poročila.

III.

Morphologie des Görzer Mittelkarstdialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse von Dr. Karl Štrekelj. Wien, 1887, 8°, 122.

Slovenska narečja, posebno zapadna, so še dovolj dobro preiskana, dasi to ni naša zasluga. V prvi vrsti je omeniti tukaj izvrstnih in jako natančnih spisov poljskega učenjaka prof. Baudouina de Courtenay o rezijanskem (Опыт фонетическн резьянских говоров) in bohinjskem (Отчет командир. мин. нар. просв. II.) narečji; v Archivu f. slav. Ph. je opisal cirkuško narečje. Od domačinov imamo nekaj krajših spisov o slovenski dialektologiji, tako od Valjavca o gorenjskem narečji v okolici Predvora v gimn. progr. Varažd. 1858, od Klodiča o beneškem, od Scheinigga o rožanskem in od Zakrajška o primorskih narečjih v Janež. Glas. XII. Mnogo lepih in minuciozno natančnih podatkov o posameznih sloven. narečjih nam je podal p. St. Škrabec. Nov lep donesek te vrsti je zgoraj omenjeni spis o kraškem narečji, katerega bode vsakdo veselo pozdravil, če ve, kako redki so pri nas taki spisi. Želeti je samo, da bi to bil začetek novega časa med nami, da bi se tudi mi poprijeli z isto ljubeznijo in delavnostjo dialektičnega preiskavanja našega jezika, kakor Poljaki. Mi mnogo govorimo o ljubezni do našega jezika, toda delamo malo. Ta indiferentnost je vzrok, da dozdej niso preiskana severna in vzhodna narečja, v katerih je marsikaj zanimivega.

Spis se odlikuje po natančnosti in zanesljivosti vseh podatkov, posebno pa po jako bogatem leksikalnem gradivu, katero je v njem nakopičeno; vsled tega je knjižica lep donesek za slovenski slovar. Razvrstitev je pregledna, pisava trezna, brez vseh nepotrebnih lepodonečih fraz, in kratka, časih celo prekratka, tako da je na nekaterih mestih nekoliko nejasno, kaj je hotel pisatelj povedati. Tako n. pr. na str. 50: „Der loc. geht bei allen auf *i* aus, das bei den *a*-Stämmen wohl auf *t* zurückgeht,“ kjer ni jasno ali se ima razumeti, da *i* odgovarja neposredno *t* ali pa posredno t. j. posnet po analogiji mehkih *debel*. Pisatelj je hotel gotovo reči prvo in pravo.

Dobro je pisatelj storil, da se je oziral, kjer le mogoče na stsl., a pustil v miru nesrečni sanskrit in tudi ni na pomoč klical indoevropskega prajezika, kakor je to najti v nekaterih dialektologičnih preiskavah, češ, da ima spis bolj učeno lice. Da nam predoči natančno govorni jezik, uvedel je v knjižico diakritične črke; da se naglasne posebnosti bolje razvidijo, obravnava g. pisatelj samostavnike in pridevnike ne v jednom nego v več razredih; pri tej razdelitvi mu je bil odločevalen obseg besede. V prvem razredu razpravlja o besedah, katerim je imenovalnik jednozložen, v drugem o

dvozložnem, v tretjem o trizložnem, in pri maskulinih je uvedel še četrti razred, v katerem nam podaje samostavnike, ki imajo štiri ali več zlogov.

Opisano narečje se govori, kakor nam pisatelj v uvodu pripoveduje, na jugovzhodnem Goriškem in sicer v Komnu, Gorjanskem in bližnjih vaseh ter »se more za glavnega zastopnika goriških kraških narečij zmatrati.«⁶ Kot južnozahodno slovensko narečje ima tudi vse lastnosti in posebnosti teh narečij, v prvi vrsti tako imenovano vokalno harmonijo, katero je najprej prof. Baudouin d. Court. opazil v rezijanskem narečju in jo pripisoval vplivu turanskemu. ОННТ ФОН. РЕЗЬЯН. ГОВОР. § 211—217; ГЛОТТОЛОГИЧЕСКІЯ (ЛИНГВ.) ЗАМЕТКИ I. Primerov za ta pojav je vse polno najti v razpravi Štrekeljevi n. pr. sāt-szdy, smrát-smrzdy, hlát-hlady, kréhć, mlědić, pztšćr, boꝛatń, strěšilo, woprevilo, mlzdka, szmćca, tztński, dzhýr, cayžńka, vasoćina, casárstvu, brazbúžn, toda brzavńrn, dzšćca (= dušćca), děšćt. Na isti naćin spreminajo samostavniki, katerim je v nom. pl. konćnica *sz*, *szš*, *szl*, pred suf., v katerem je *a*, svoj *sz* v *a*: žívěš gen. žívazha. Ravno tako se assimiluje tudi zastopnik stsl. **A** naglaščenemu glasu in tako imamo potem mesto pričakovanega nsl. *e* vsled vpliva vokalne harmonije v nekaterih slućajih *a*, na kar je že Zakrajšek v Glasniku XII. opozoril in kar je našega Miklosicha privedlo, da je trdil: »Das nsl. nāhert sich in āussersten westen seines gebietes den sprachen erster reihe.« (t. j. češkemu, rusk. etc.) Vgl. Gramm. I², 37 in tudi 308. Taki slućaji so v kraškem narečju n. pr. dzsaták toda dzšććtka, dzvaták ali dzvćććtka, mzsú ali mćsy.

Druga posebnost tega narećja je, da pozna tudi glas *ć*: v inf: szć, lzć, strěć; češćen, hrěšćć, krěhćć, hćć itd. Ta glas ni omejen samo na omenjeno narećje, nego se govori tudi v drugih zahodnih narećjih, tako v rezijanskem, beneškem narećju in na Gorenjskem v okolici Predvora. Za stsl. nosni samoglasnik *a* govori se v nekaterih slućajih *u* n. pr. γxlúp, zúp, múš; dalje v acc. in instr. sgl. a-deb., v acc. sgl. sestavljene sklanje in v 3. pl. vseh glagolov, ker je pri vseh predrla analogija V. vrste. Zapazujemo nadalje, da se mesto *m* na konci besede izgovarja v nekaterih konćnicah *n* in sicer v 1. sgl. sedanjika, v instr. sgl. in dat. pl. ņ/o -deb. Tudi stsl. **h** nadomestuje nekolikokrat *n* n. pr. dlh (= dlhgn) dežnik, puno, wuk, tući, wobóc. Zadnje tri posebnosti (*ć*, *m* = *n* in *h* = *u*) ima goriško-kraško narećje skupno s čakavskim v Istri. Kakor v večini sloven. narećij zginil je tudi v kraškem razloćek med trdimi in mehкими debli in govori se n. pr. v dat. pl. in instr. sgl. jednako pri mehkih in trdih deblih *-am* in v gen. pl. brez razloćka *-ow*. Ta razloćek zginil ni še le danes iz jezika, nego že v prejšnjem času, in mi moremo lepo opazovati v naših starejših pisateljih, kako se vedno bolj in bolj zgubiva omenjeni razloćek, kako vedno bolj nadvladuje analogija trdih debel. Že Trubar, Dalmatin in Krel niso mnogokrat delali tega razloćka: tako

piše Krel že koncom, farcom, mozhom itd. Assimilirana oblika se je ohranila pri o-debl. samó, če je bila njim končnica *-ije*: seleniem 19a, daniem 23 b, priteniem 24 a, obrésaniem 48 b, pitijem 108 a, fpaniem 109 a, dihaniem 162 a, itd. Isto pravilo je najti tudi v Trubarjevem Ta drugi deil tiga noviga testamenta 1560, kjer ima samo eno besedo s končnico *-иѣ* v instr. sgl. *-om*, namreč veffeliom, in v njegovem Catechis. in der windischen Sprach 1550. Tudi v Hrenovi knjigi Evangelia inu lystuvi 1612 so pri omenjenih besedah assimilirane oblike v veliki večini; v Schulli tiga premi-shluuania, katero je prestavil Adam Skallar 1643, pa prevagujejo že prav znatno neassimilirane oblike, tedaj: veselam 12 a, 52 a, 54 b, ponishuanam 12 a, veffelom 24 a, 38 a itd. V III. knjigi Janeza Kriškega (1696) so sploh neassimilirane oblike v veliki večini in slučajji kakor n. pr. kamenjem 18, 20, so izjema. Od prvih decenij XVIII. stoletja je pa analogija trdih debel popolnoma predrila v instr. sgl. in dat. pl. in izključljivo nadvladala v vseh onih narečjih, kjer se še dandanes tako govori. Isto opazujemo že v najstarejših poljskih spomenikih.

V sklanji se je ohranilo nekaj starih oblik, posebno v nom. pl. u-deb. in pri vseh besedah, katere se po tej sklanji sklanjajo, končnica *-iŏvъ* (= *-ove*), n. pr. woliŏvъ, roŏiŏvъ, szniŏvъ, dzhŏiŏvъ, wozŏiŏvъ, bogŏiŏvъ itd. Ta končnica, katera se je ohranila tudi v rezijanskem narečji, je že v naših najstarejših pisateljih prav redka; tako jo je v Trubarjevem Matevži samo enkrat najti, v njegovem Abecedariumu in Catechis. je pa celo ni; v Krelovi postili, katera vendar obsega 174 listov, nahaja se samo dvakrat. Izpodrinila jo je že v prvih naših pisateljih končnica *-ovi*, v kateri se je *e* nadomestil z *i* po analogiji velike večine moških samostavnikov. To končnici *-ovi* nahajamo že v pravem staroslovenskem spomeniku, v psalt. Sinait. n. pr. сѣви 28, 5, сновѣ 35, 8 itd. — Samostavniki na — aninъ ohranili so v nom. pl. konsonantično končnico — ane (— e): Kržánъ, Tržáčenъ.

G. pisatelj je pojasnil in razložil tudi mnogo oblik in zadel gotovo nekolikokrat pravo, toda podal je nam tudi nekaj razlag, katere se bodo če so še tako mamljive, morale zavreči, ker se jim upira zgodovina njenega razvitka. K zadnjim pripada — da se držim reda — tolmačenje končnice — *am* v instr. sgl. in dat. pl. *o*/o-deb. in *-ah* pri istih deblih. Miklosich se ni spustil v razlago teh oblik ter samo pravi: „In den westlichen teilen des nsl. sprachgebietes wird am, ama für om, oma gesprochen“, toda o istih ruskih oblikah pravi, da so vzete od a-deb. Spominjam se tudi šaljive razlage Žolgarjeve, kateri je izrekel v nekem starem poročilu Celjske gimn. da je *a* v teh končnicah starejši od stsl. *o* in da kar naravnost odgovarja skr. *α*. Baudouin de C. trdi, da se je *a* v *am* razvil ne iz *o*, nego iz *ъ*, da je tedaj *am* = *ъm*. Отчеты ком. мин. нар. просв. II. 56, 59. Tej

razlagi se upira zgodovina te oblike, katera nam kaže, da je ta oblika sekundarna, da je nastala še le pozno, ne iz *-ѣм, — ѣмѣ, — ѣмѣ* nego, da je nadomestila *-om*; *am* se je v tem slučaju dosti pozneje prikazal od *om* ter je organsko končnico šele v teku časa izpodrinil. Da, če bi naši najstarejši pisatelji rabili v instr. sgl. in dat. pl. tako izključljivo *am* kakor rabijo *om* pri *ѣ-debl.*, verjetna bi bila razlaga poljskega učenjaka. Štrekelj je porabil Miklosičevo razlago istih ruskih oblik za omenjene slovenske ter pravi: „Die Endung *am* von dem aus der Verbindung des Stammesauslautes *ѣ* mit dem Casus-suffixe *мѣ* entstandenen nsl. *om* ableiten zu wollen, wäre eine schwer erweisbare Annahme. Wir haben hier vielmehr eine Anlehnung vor uns. Es wird wohl allgemein zugegeben, dass das Russische ein *амѣ, аѣмѣ, ами* in *рабамѣ, рабаѣмѣ, рабами* den gleichen Casus der *a*-Stämme entlehnte. Im Karstdialekte lautet plur. dat. *wíkam.*, loc. *wíkali.*, instr. *wíkí* und *wíkami*; ich glaube nun, dass hier dasselbe wie im Russischen eintrat, und dass man das *a* dieser Ausgänge nicht irgendwelcher vocalharmonischer Beeinflussung verdanke. Sobald aber die Endung *om* im plur. dat. durch *am* verdrängt worden war, konnte von dem gleichen Schicksale auch das *om* des Instrumentals sing. nicht mehr lange verschont bleiben.“ Da bi bil nsl. *om* iz *-амѣ* nastal, kar je tukaj omenil pisatelj samo mimogredé, ni verjetno, ker bi iz *-амѣ* v sloven. narečjih moglo nastati samo *am* ali *em*, na zapadu in jugu prvo, na severu drugo. Ne sili nas tudi čisto nič, da bi morali različne oblike instr. sgl. posameznih slovanskih narečij spraviti pod jeden klobuk, temu se tukaj upira glasoslovje. Na vsak način je v omenjenem sklonu za sloven. in srbo-hrv. prestara oblika *om*, katera ni šele iz *-ѣмѣ* nastala: najbrž velja isto tudi za stsl. poljska in češka oblika tega sklona *em* in najbrž tudi ruska, kakor to sklepa Leskien iz tega, da se ni iz *om* razvil v malorusčini preglas *i* (*ô*), razvila se je pa iz *-амѣ* in ne odgovarja neposredno stsl. *omѣ*, ináče bi bilo *om* ostalo (cf. Vetter, Zur Gesch. d. nomin. Declin. im Russ. str. 22.).

Štrekeljevi razlagi končnic *am, ah*, katera je a priori prav verjetna, posebno, če se kaže na baje isti pojav v ruskem, upira se zopet zgodovina teh končnic. Dokazati se da, kar je že temeljiti poznavalec naše slovenščine in njene zgodovine p. St. Škrabec izrekel (Cvetje II. zv. 4.), da so končnice *am, ah* najpoprej nastopile pri neutrih in da, ko so pri teh že v večini, jih še ni najti pri moških samostalnikih. To gotovo ni slučajno in če rečemo, da so te oblike postale le po analogiji *a-deb.*, ostane nam vedno nejasno in nerazumljivo, zakaj se so najpoprej pojavile pri neutr. samostalnikih, tedaj pri besedah, katerim se nom pl. končuje na *a*. To se da samo na ta način razjasniti, da rečemo, *a* v *am, ah* m. organskega in starejšega *om, ih*, je vzet iz nom. pl., katerih se pri neutrih končuje na *a*; če bi

tega ne bilo, morali bi v istem času najti *am*, *ah* tudi pri moških samostalnikih, in vendar jih nahajamo še le mnogo pozneje. V instr. ogl. je *am* še le pozneje nastal vsled atrakcije, kar je omenil tudi pisatelj. Da je res na ta način *am* iz *om* v dat. pl. nastalo in da je pri moških samostalnikih še le pozneje najti, hočem dokazati iz naših starejših pisateljev. Pri tem se seveda ne bom oziral na brizinske spomenike, kateri v tem slučaju nič ne dokazujejo in v katerih ni jedinstvenega jezika, nego zmes domačega slovenskega in cerkovnega jezika.

V našem najstarejšem spomeniku, če sploh smemo očitno izpoved (confessio generalis) iz XV. stol. tako imenovati, sta dva primera pri neutr. o-debl. na *am*: deylam 1 in 11; toda pri moških samostalnikih je v tem spisu *om*: svetnikom 7 in 8. V Dalmatinovi bibliji (1584) prevagujejo pri neutrih že oblike na — *am* n. pr. dellam Pr. (= Predgovor), mestam Nem. 32, Dev. 2, 20, Gen. 18; jagnetam Nem 29 (trikrat); kraljestvam Dev. 3; nebossam Pr. Gen. 28, Ex. 9, Dev. 4. Najti je seveda tudi še oblike na *om* v dat. pl. o-deb. n. pr. nebossom, jagnetom, viudstvom itd. Pri moških samostalnikih je pa izključljivo samo *om*: grehom Pr. svetnikom Pr. norcom Pr. II., rodom itd. Da se je res pri moških samostalnikih v dat. pl. govorilo *om* in ne morda tudi *am*, dokazujejo nam oblike s končnico *um*, sinum Gen. 21, Ex. 28, Lev. 6; bogum Gen. 22, 23 itd., v katerih se je *um* mogel razviti samo iz dolgo naglašene *om*, kajti samo dolgo naglašeni *o* spreminja se v jeziku, katerega sta Trubar in Dalmatin pisala, v *u*. Tudi Bohorič razločuje v svoji slovnici (1584) v tem obziru moške samostalnike od srednjih in piše samo pri zadnjih v tem sklonu *am*; pri moških samost. pa rabi izključljivo le končnico *om*: dulshnikom 39, dolshnikom 171, pèrjatlom, toda nebeffam 168. Tega razločka držal se je tudi v svojih paradigmi, kjer ima za moške samostalnike ozhetom 47, za srednje pa pifmam 60. V jednem slučaju nahajamo v njegovi slovnici tudi *um*: vranum, kar dokazuje, da moramo res smatrati *om*, *um* za končnico pri masc. Še v Hrenovi knjigi Evangelia inu lystuvi (1612) je dobro opazovati ta razloček, kajti tudi še tukaj imajo samostalniki moškega spola skoraj izključljivo *om*: ozhakom 4 b, zhlovékom 9 a, vétrom 27 a itd. (toda zhlovékam 126 b). Pri neutrih pa čitamo *am* n. pr. perfsam, 68 b, uftam 71 b, teléffam 68, nebeffam 115 a. Tedaj je v začetku XVII. stol. gledé rabe *om* in *am* v dat. pl. še skoraj isto razmerje, katero smo videli pri naših prvih pisateljih. Šele v teku tega stoletja se je začela končnica *am* tudi pri moških samostalnikih naglo razširjevati, tako da beremo že v zgoraj omenjenem prevodu A. Skallarjevem (1643) dosti dat. pl. masc. z *am* n. pr. otrokam 19 b, podloshnikom 40 a, iogram 71 b; 73 a itd. Tako piše tudi Schönleben v svoji knjigi Evangelia inu lystuvi (1672) pri moških samostal-

nikih *om* in *am*: ozhakom 4, zhlovékom 13, angelom 19, pifariom 24, ajdom 71 in, potam 11, pharifeerjam 24, jogram 274, zhlovekam 310 itd. Tudi v Kastelci (Nebeshki Zyl, 1684) beremo obe obliki, toda prevaguje že *am*. V začetku in v prvi polovici XVIII. stol. je pa v nekaterih narečjih končnica *am* tudi pri mascul. že popolnoma izpodrinila *om*; tako je v knjigi Catholish kershanskiga vuka peissime izdane v Gradci l. 1729. najti samo dat. pl. mošk. samost. na — *am*: poslushauzam 11, doushnikam 145, gréshnikam 208, slushabnikam 231, svetnikam 239 itd. Tako piše tudi Rogerij v Palmarium empyreum (1731) *am* n. pr. stanovam 4, padzam 5, angelam 5, sodnykam 10, podloshnikam 13, Rimlanam 18, otrokam 20, hlapzam 25, miniham 39.

Videli smo tedaj, da je *am* v dat. pl. najti že v prvih naših pisateljih, da, celo v spisu iz XV. stol., toda samo pri neutrih, videli smo tudi, da *am* pri mošk. samost. nastopa šele pozneje in da se šele okoli polovice XVII. stol. rabi tako pogostem, kakor se je rabil *om* pri neutrih sto let prej. Iz tega smemo in celo moramo sklepati, da ni *am* v dat. pl. analogija od a -debl. — v tem slučaju nam vse omenjeno ostane nejasen slučaj — nego, da je nastalo na ta način, da se je naslanjala končnica dat. pl. na nom. pl., da je tedaj vzela *a*, kateri se nahaja v nom. pl. o -debl. v dat. pl.¹⁾ Da je to res tako, dokazuje nam jezik prekmurskih, hrvaških in sosednih štajerskih Slovencev, kateri še dandanes razločujejo v tem sklonu med samostalniko moškega in srednjega spola ter samo pri neutrih, toda pri teh izključljivo, govore *am*, naslanjaje to končnico na nom. pl. Tako beremo v Kützmičevem Novem zakonu (izdaja 1848) méstam 20, 111, 231, vüstam 208, kolenam 111, vratam 117. 143 itd; toda pri moških samostalnikih samo *om* n. pr. bratom 9, dužnikom 9, vötrom 14 itd. Ta razloček pozna dobro tudi Dainko v svoji slovnici (Lehrbuch der windischen Sprache 1824) ter stavi v paradigma za moške samost. rakom, rakih (str. 86), za srednje pa letam, letah (str. 108) in v pridejanem kratkem berilu čitamo: koscom 300, volom 336, a kolam 301. Tako je tudi v njegovih štajerskih narodnih pesmih (Posvetne pesmi 1827) najti: dvercam 30, kolam 65. Da tudi kajkavski Hrvati (Slovenci) poznavajo in delajo ta razloček, prepričujemo se iz Valjavčevih narodnih pripovedek

Ko je začela končnica *am* v dat. pl. tudi pri mošk. samost. bolj in bolj prodirati, se ji tudi *om* v instr. sgl. *o/o* -debl. ni mogel dolgo ustav-

¹⁾ V nekaterih narečjih je pospešilo ta proces to, da se izgovarja nenaglašeni *e* kot *a*. V teh narečjih bi bilo pozneje iz *om* nastalo *am* radi omenjene izreke; toda to izreko zapazujemo šele pozno, mnogo pozneje od *om* n. *om* pri neutr. Najbrž je tudi ta izreka nekoliko vzrok, da se je v drugi polovici XVII. st. tako naglo *am* razširjal in v tako kratkem času izpodrinil *om*.

ljati; najbrž koncem XVI. stol. ali v začetku XVII. je začela nadomestovati organični *om*, kolikor se da to razvideti iz Skallarjevega rokopisa; da, v tem je *am* celo v večini. Na prvih 75 listih imamo *om* pri moških in srednjih samostavnih *o/o*-dekl. 32krat, *am* pa 45krat. Skoraj isto razmerje je v zgoraj omenjeni knjigi (Nebeshki Zyl) Kastelčevi. V tretji knjigi Janeza Kriškega (1696) prevaguje tudi že *am* znatno; na prvih 270 straneh nahaja se 33 krat, *om* je pa najti samo v 14 slučajih. Začetkom XVIII. stol. je končnica *am* že popolnoma nadvladala nad *om*, kakor se o tem lahko iz gore navedenih dveh knjig od l. 1729. in 1731. prepričamo; v prvi beremo samo *am*: kralam 8, reshétam 11, mefam 27, teleffam 27, 88, synam 127, ozhetam 139, ftraham 211, trepetaniam 211 itd.; v drugi ni na prvih 42 straneh najti slučaja z *om*: čitamo samo *am*, katerih primerov je okoli 50. V prvih desetletjih XVII. stol. je pa *am* v instr. sgl. le redko najti; v Hrenovi knjigi (Evangelia) je skoraj izključljivo brati samo *om*, *em*: vešeljém 4 b, fhumenjem 5 a, velizhaftvom 5 a, redom 6 a, sahvalenjem 7 a, bugom 7 a, kamenjem 13 h, 14 a, 31 a, kruhom 15 a, pofťovanjem 23 b, oroshjem 55 b, morjenjem 5 a; da celo *um* beremo dvakrat: s' svetim duhum 76 b, s' velikim glafum 71 b. V prvem slovenskem pastirskem listu od l. 1631, katerega je izdal Wiesthaler v Letopisu Matice slov. 1882. in 1883. str. 96—122 najti je v instr. sgl. v štirih slučajih končnico *am*: sadershainam 100, mafillam 102, orofhjam 103 in perftam; organični *om* pa čitamo v najmanjših slučajih. Če primerjamo tedaj v tem obziru jezik prevoda Skalarjevega l. 1643 z jezikom samo 12 let starejšega pastirskega lista, vidimo dovolj veliko razliko, iz katere sklepamo, da se je v tem času ta proces razprostiranja končnice *am* in izpodrivanja *om* prav naglo in krepko vršil. Jasno je, da je krivo, če meni Vetter v svoji razpravi: Zur Geschichte d. nomjn. Declin. in Russ. str. 33: »Am feinsten hat wohl das Neuslovenische die Unterschiede (namreč v dat. pl. med spoli) erhalten«.

(Dalje prihodnjič.)

V. Oblák.

Imenitna knjiga.

(Konec.)

III.

Videli smo do sedaj, koliko zanimivega gradiva obseza prvi del te knjige. V drugem delu govori pisatelj o slovanski tradicionalni literaturi in o njeni važnosti za kulturno zgodovino in za bajeslovje. Kakor se je opiral prej posebno na jezikoslovje, tako razpravlja tu na prvem mestu pomen jezikov za razvoj narodov in njegovo književnost. Jezik druží posameznike v narode, po njem postajamo udje človečanstva, brez narodnega jezika ni

Književna poročila.

Morphologie des Görzer Mittelkarstdialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse vom Dr. Karl Štrekelj. Wien.

1887, 8°, 122.

(Dalje.)

Acc. pl. na *i* pri *u*-deb., kateri se nekolikokrat sliši v tem narečji, tolmači pisatelj na ta način, da pravi: „es ist als eine Anlehnung an den plur. nom. anzusehen“. To ni prav verjetno. Končnico *i* acc. pl. *u*-deb. nahajamo od XVI.—XVIII. stoletja v precejšnjem številu in, kar je odločevalno, vidimo, da imajo iste jednozložnice to končnico, katere se končujejo v gen. sgl. na *u*. Tako čitamo v Truberjevem „Ta drugi deil tiga nov. test. (1560)“ trikrat lyfti, v njegovi knjigi „Ta prvi deil tiga nov. test. (1567) nahajamo: fidi Marc. 13 a; ploty Luc. 14 b; lyfti A. 9 a; gradi Reg. 219. V Krellovi „Postili“ je najti: dary 42 b, 50 b, 67 b; listi 48 b, 171 a; lassy 58 a; siny 136 b; tati 161. Tudi Dalmatin rabi mnogokrat te oblike n. pr. lasy Pr. Gen. 54, Nem. 6, 8, Lev. 14; dari Ex. 25 etc. V Hrenovih Evangel. (1612) čitamo štiri primere: dary 23 a, glafsy 79 a; ploty 162 b; lyfty 5 a; v slovenskem prevodu Stapleton. evang. nahajamo dari 94; zolny (= čolne) 118; volli 175; fini 141. V prvem pastirskem listu (1631): dari 101. V dvanajst let mlajšem prevodu Skallerjevem beremo gradi (dvakrat) in dari (desetkrat). V Schönlebnu (1672) so naslednji acc. pl. na *-i*: dary (trikrat), glafsy, ploty, fyny, lyfty. Tudi Kastelcu in Janezu Svetokriškemu niso te oblike neznane; posebno v zadnjem čitamo prilično precj primerov. Če pomislimo, da je to obliko najti skoraj izključno pri jednozložnicah, katere gredó v mnogih sklonih po analogiji *u*-debel, katerim je gen. sgl. na *-u*, nom. pl. na *-ovi*, instr. pl. na *-mi*, tedaj bomo priznali, da to ni nom. pl., nego, da je to ostanek *u*-deklinacije.

Kako pa to, dalo bi se ugovarjati, da ni potem tega acc. pl. na *i* najti samo pri pravih *u*-deblih? Nahajamo to končnico skoraj pri vseh onih besedah, kateré se sklanjajo v nekaterih sklonih po *u*-deklinaciji. Pri nas se je izgubila *u*-dekl., ohranili so se od nje samó ostanki, dasi mnogi. Zakaj so posebno ali jedino jednozložnice prešle v deklinacijo *u*-debel to ni težko povedati. Vsa *u*-debla so bila jednozložna in tako je jezik zmatral časoma vsako jednozložnico za *u*-deblo. Ker se pa nekatere teh besed, katerim je v acc. pl. končnica *-i* v nom. pl. končujejo na *-je*, tedaj nekoliko gredó po analogiji *i*-debel, ker je njim nekolikrat gen. pl. celó na *-i* m. *-ov* in ker bi se tudi *mi* v instr. pl. dal ravno tako dobro za ostanek *i*-debel kakor *u*-deblu zmatrati, zato je verjetno, da so pri acc. pl. na *-i* vplivala tudi *i*-debla, da so tedaj tudi ona pripomogla k temu, da se je ohranila končnica *u*-debel,

katera je v tem slučaju jednaka oni *i*-debel. Pozabiti se ne sme, da je skoraj vedno ta *i* naglašen. S popolno gotovostjo se v tem slučaju ne da določiti, imamo li analogijo *i*-deklinacije ali pa ostanek *u*-deklinacije, kateri se je razširil tudi čez *z*-debla, v zadnjem slučaju je pa gotovo vplivala nekoliko tudi *i*-deklinacija. Sploh je časih težko vpliv *i*-deklinacije ločiti od onega *u*-debel, ker sta se obe pomešali; beremo celó *tatovi*, *gostovi*. Acc. na *i* živí v mnogih krajih slovenske zemlje, toda omejen skoraj povsod na jednozložne besede. Pozna ga n. pr. beneško narečje (Klodič §. 39.), govori se v mnogih krajih na Gorenjskem in v narečji Belih Kranjcev.

Na str. 71. čitamo o sestavljeni sklanji: „Der Genetiv des Masculini und Neutrums bietet γz, υγz und *ha*. Von diesen, so wie den Ausgängen des singularen Dativs und Locals, ist es schwer zu sagen, von welchen neuslovenischen Casussuffixen sie Reflexe wären: ob von *ega*, *emu*, *em* oder *ęga*, *ęmu*, *ęm*.“ Vzrok, radi katerega pisatelju tukaj ni lahko se odločiti, je jasen. Nahajamo od XV. stol. do XVII. stol. vedno v sestavljeni deklinaciji oblike *-iga*, *-imū* etc. in ne *-ega*, *-emu*. Ker pa v jeziku naših prvih pisateljev odgovarja vsakemu nenaglašenemu *i* samoglasnik *i* — in v tem slučaju je bil *i* v *iga*, *imū* nenaglašen — zato je lahko mogoče, da sta končnici *iga*, *imū* = *ęga*, *ęmu* in se iz teh oblik razvili v nenaglašenem zlogu. Pisatelj se je pri tem gotovo oziral na precēj obširne razprave p. St. Škrabca o tem predmetu, katere je najti v progr. Novomeške gimn. 1870, str. 33, 34 in v „Cvetji“ II, zv. 10. Vse vprašanje je v ozki zvezi s tem, kako si imamo sploh tolmačiti sestavljeno deklinacijo v slovanskih jezikih; o tem so mnenja zeló različna.

Miklosich, kateri je imel o tej stvari več nazorov, trdil je vendar vedno, da je slovanska sestavljena deklinacija nastala na ta način, da je v nekaterih slučajih k nominalnim sklonom pridevnikovim pristopil sklanjan pridevnik, v drugih sklonih je pa pristopil sklanjan zaimek k deblu pridevnikovemu (na *-v/o* n. pr. *dobrv/o*). Nasprotno mnenje je izrekel in obširno utemeljeval Leskien (Decl. im Slav.-Lit. und Ger. 131, sqq.), kjer trdi, da so vsi skloni sestavljene deklinatione nastali na ta način, da je k sklanjanemu pridevniku pristopil zaimek, da tedaj pridevnik v tem slučaju ni bil nikdar samó deblo. Litavščina, katera se tukaj popolnoma strinja s slovanščino, ima v vseh sklonih sestavljene deklinatione oblike, katere so nastale na isti način, kakor gen. sgl. masc. v stsl. Na prvi mah je razvidno, da se ta dva jezika, kar se tiče sestavljene deklinatione ujemata popolnoma v mnogih sklonih, da je v njima isti princip v mnogih slučajih. Samó v nekaterih sklonih bi pa po Miklosichevem mnenji hodila ta sorodna jezika različna pota. Poskusiti se mora, če je mogoče tudi v onih slučajih, kjer ni vse očividno, tolmačiti slovanske oblike sestavljene deklinatione na isti način kakor v litavščini; in

če se to dá, potem ima zadnja razlaga, katero je izrekel Leskien, prednost. To se tudi dá, kakor je pokazal Leskien.

Vsa sestavljena deklinacija posameznih slovanskih jezikov ne odgovarja neposredno stsl. in se ne dá iz nje razlagati. Iz stsl. *dobrajego, dobraago* gotovo ne bode nikdo razlagal *dobroga* ali *dobrega*. Zato tudi uči Miklosich, da so skloni sestavljene deklinacije v slovanskih jezikih nastali tem potem, da je na pridevnikovo deblo n. pr. dobro — pristopil sklanjanj zaimek. Neoziraje se pri tem, da se tukaj moramo vprašati, kako je, da so se v tako pozni dobi jezikovnega življenja mogla še debela ohraniti — da je to bila pozna in ne bogve kako stara doba, v kateri se je naša sestavljena deklinacija razvila, kaže litavščina —, je nekoliko čudno, da so gledé sestavljene deklinacije slovanski jezik hodili po raznih potih, da je v njih najti pri tvorbi sestavljene deklinacije različne principe. Ali je morda pri tem samo slučaj, da na jedni strani stoji jedina stsl., katera je navadno ohranila med vsemi slovanskimi jeziki najstarejše oblike, na drugi pa vsi sedanji slovanski jeziki (na ruščino se pri tem ne dá mnogo ozirati, ker še ni dognano¹⁾, kako je nastal nje gen. na *-óva*, cf. Malinowski v Schleicher's Beiträge IV, 356 — 362 in Колюсов в Филол. Записк. 1872, 71 — 74). Ali se ne vriva skoraj nehoté človeku misel, da je iskati drugje vzroka, da so bile stsl. oblike nekđaj tudi drugim slovanskim jezikom znane in da je v sestavljeni deklinaciji vseh slovanskih jezikov jednak princip, da so te oblike šele pozneje v zgodovinskem razvitku nadomestile druge oblike, da je deloval tudi tukaj óni mogočen faktor, analogija imenovan. Da so stsl. oblike starejše in prvotnejše od ónih sedanjih slovanskih jezikov, to kaže zopet litavščina. Po Miklosichevem nazoru bi se a) v stsl. sestavljena deklinacija na dva načina tvorila, tako, da je pridevnik in zaimek sklanjan in tako, da je samo zadnji sklanjan, b) v slovanskih jezikih bi pa nasprotno vladal samó zadnji princip, skratka, bil bi nasproti litavščini nekak čuden nered, katerega bi pri tolmačenji na pomoč imeli klicati samo kot »ultimum refugium.«

Meni tedaj ne ugaja ona razlaga sestavljene deklinacije, po kateri se sedanji slovanski jeziki v nekaterih sklonih ne dajo v sklad spraviti s stsl., v drugih sklonih je pa zopet tvoritev jedna in ista. Če je v nekaterih sklonih (plur.) nedvojbeno isti princip zapaziti kakor v stsl., to se sme zahtevati, da se tudi ostali skloni skusijo razložiti na podlagi stsl., in verjetno je, da je tudi v teh sklonih nekđaj bil isti princip kakor v stsl., da je n.

¹⁾ Toliko je vendar gotovega, da se nahaja v staroruščini od XIII.—XVI. stol. mnogo oblik na — ogo, — omu, katere so posnete po analogiji pronom. dekl. Tako je v Žitji Nifona l. 1219. ГРЕШНОГО, v listini l. 1229. ЛОЧНОГО; da nahajamo zadnjo obliko (omu) v najstarejših ruskih spomenikih (Archiv II. 295). Dat. sgl. se je v tej obliki še ohranil, a gen. sgl. je bil v XV.—XVII. st. izpodrinen.

pr. nekđaj tudi pri nas — četudi v prestari dobi, iz katere nimamo pisanih spomenikov — bilo v. gen. sgl. *dobrajego in ne *dobrojego. Nastane samò vprašanje, kako je nam razlagati oblike n. pr. slovenske sestavljene sklanje iz stsl., kako je n. pr. iz dobrojago, dobrujemu nastalo dobrega, (dobrego), dobremu? Če vidimo, da je v sloven. dobrega — tega, v srbohrv. dobroga — toga, v malorušč. dobroho — toho, v češč. dobrého — jého, v poljšč. dobrego — tego (mego), v gorn. srb. (luž.) dobroho — teho, tako pridemo na misel, katera se je že zdavna izrekla, da se je sestavljena deklinacija preobrazila po analogiji pronominalne. Tej razlagi ugovarja samò kvantiteta v češčini (dobrého, dobrému toda jého, jemu) in v srbohrv. dobrôga tôga. To je tudi vzrok, da je Sobolevskij, kateri je zadnji razpravljal o tej stvarí, zavrgel razlago Leskienovo (Русс. фил. Вѣст. 1881, str. 233), toda jo nadomestil z novo in sicer neverjetno trdeč, da je -ogo nastalo iz ъ + ega *черезъ ассимиляцію ъ і е заѣмь стяженіе ихъ ъ і одиѣ збукъ — ѓ.*¹⁾ Vzroki različnosti kvantitete gen. in dat. sestavljenò in pronominalne dekl. v srbohrv. in češč. se pa dá najti; on je, kakor je to prvi lepo pojasnil Jagić „Die fortwirkende Analogie von der Quantität des Nomin. aus“. Če primerjamo to — toho (je) — jého in pravé — pravého, to — tôga in dobrô — dobrôga, tako vidimo, da se je kvantiteta nom. ohranila tudi v gen. in dat. (Archiv f. sl. Ph. VI. 295.)

Mogoče je tedaj dobro tolmačiti na podlagi staroslovenščine one oblike, na katere se naš največji slavist najbolj naslanja pri svojem mnenji, da je n. pr. dobrega nastalo iz dobrojago in da ni tukaj nobenega vpliva pronominalne dekl., in ni jih treba ločiti od staroslovenskih. Miklos., kateri je samò radi tega, da bi razložil gen. in dat. sgl. (oga, omu etc.) v slovan. jezikih, izrekel zgoraj omenjeni nazor (dobrega = *dobro + jago), ne more po svoji teoriji dovolj pojasniti slovenskega gen. in dat. dobrega, dobremu. V srbohrv. je nom. sgl. neutr. dobro (iz dobroje) in v gen. sgl. dobrogo, tedaj v obeh slučajih isti rezultat; isto v češčini: dobré in dobrého, v poljšč.: dobre — dobrego; povsod se je tedaj *oje* krčilo v gen. sgl. in nom. sgl. neutr. na isti način; v slovenščini je pa dobro nasproti dobrego. Jednega bi po Miklosichevi teoriji tukaj ne pričakovali; v obeh slučajih bi imelo biti dobro, dobroga ali pa dobre, dobrega. Miklosich je tedaj prisiljen dobro razlagati po vplivu analogije. ¹⁾

¹⁾ Da bi bile končnice *oga, omu, om*, katere ima tudi ogrsko narečje, postale po tako imenovani vokalni harmoniji (Šuman, Slov. Slov. 370), ni verjetno, ker ni v tem narečju nikjer sledú temu procesu; tako neverjetno je tudi, da bi loc. *om* bil posnet po gen. sgl. *oga*; zakaj se ne priznava, če se že sploh priznavati mora, analogija pronominalne deklinacije? Zopet je tukaj óni čudni slučaj, da ima ogrska slovenščina v gen. sestavljene in pronom. dekl. *oga*. Šuman (Slov. Slovn. 116) pravi celó, da je morda

Da je nekaj sklonov sestavljene deklinacije posnetih po analogiji pronominalne deklinacije, za to imamo nedvojbene primere v raznih slovanskih jezikih. V srbohrvaščini nahajamo v gen. dat. in loc, pl. oblike dobrijeh, dobrijem, katere se gotovo niso razvile niti iz dobrъ -ihъ niti iz dobro -ihъ. Tako tudi v poljskih¹⁾ narečjih dobréh, dobrém, dobrémy (Matusiak, Gwara Las. v Rogpr. i Sprawozd. akad. umiej. VIII. 140) in v hrvaški kajkavščini, kjer čitamo že pri najstarejših pisateljih v gen. pl. in dat. pl. *eh*, *em*, n. pr. v Petreticsu (Evang.) králeyvzkeh 5, drugeh 43, perveh 33, 43, mertveh 70, 90, kriveh 100; vubogem 5, 132, fidóvzkem 13, drugem 35, ztarem 97; v Krajachevichu (Molitvene knjísizce): hudeh 57, vuchenéh, dobreh. 6, 7, verneh 32, szueteh 13, maleh 96; drugem 8, vernem 52, nebezkm 66; instr. dobremi 7, ostrémi, prilichnemi. To velja tudi za korško narečje. Pa nasprotno je opaziti vpliv sestavljene deklinacije na pronominalno n. pr. v ruskih narečjih ТЫХЪ, ТЫМЪ, ТЫМИ, kar je najti tudi v malorusčini; v češkem tych (tých), tým, Bartoš Dial. str. 28, 31, 35, 37, 73, 119 etc.

V poljski sestavljeni deklinaciji je priznal vpliv pronominalne deklinacije že Kalina rekoč: »W deklinacyi zaimkowej istinieje ten sam stan rzeczy, który napotyamy w złożonej deklinacyi, t. j. deklinacya złożona polskiego języka zatraciła pierwotną postać, którą jeszcze w stslowiańskim napotyamy, a przeistoczyła się całkowiec podług modły deklinacyi zaimkowej. W ten sposób też mogły powstać wszystkie te utwory, które rozbierane ze stanowiska historycznego jako anomalia językowa przedstawić się muszą, podczas gdy sprowadzone do odpowiedniego źródła zaimkowej deklinacyi, akazują się prawidłowemi formami, czyniącemi zadosyć wszystkim potrzebom głosowym języka polskiego.« (Histor. jęz. 319); prim. Brückner v Arch. VIII, 298. Tedaj mislim, da je sedanja slovenska sestavljena deklinacija postala po analogiji zaimkove, da ni nikoli bilo oblik * dobro — jego etc., nego kakor v stsl. dobrojago etc. Iz tega je tudi razvidno, da zmatram za slovensko končnico *ega*, *emu* in ne *ěga*, *ěmu*. Toda kako je tolmačiti *íga*, *ímu* — kajti te oblike so povod, da nekateri v njih iščejo starejši *ěga*, *ěmu* —, če nečemo priznavati, da so nastale iz *ěga*, etc.? Vplival je tukaj nom. sgl. (dobri) in *i* je vzet iz nominativa v ostale sklone jednine. Ni sama naša slovensčina v tem slučaju tako postopala, nego za to imamo dovolj primerov v drugih

gen. dobréga (ktere oblike v sloven. jeziku ni bilo) nastal iz dobrojaga. To je nemogoče; mi vemo, da odgovarja ѣ tudi indoevr. ai (oi), toda indoevropskemu; iz indoevr. diftonga je nastal v slovan. v predzgodovinskem času monoftong. Slovanski *aj* pa ostane *aj*, posebno če ni *ai*, nego *aj*.

¹⁾ V ruskih narečjih je najti, kakor se razvidi iz zadnjega zvezka Archiva (X. 349) ХҮДѢИ, ХҮДѢМ, ХҮДѢХ, ХҮДѢММ, kjer je vpliv pronom. dekl. tudi dovolj jasen.

jezikih. V čeških narečjih se glasi gen. in dat. sgl. na — *jha*, *jmu* (druhýho, druhému) Miklos. III² 368, Bartoš, Dialekt. moravská 56, 81; v češkem narečji nahajamo tudi rybi — rybiho, rybimu. Bart. 120; v bolgarskem jeziku drugigo, drugimu — drugi. Vpliv nominativa na ostale sklone sestavljene deklinacije najti je že v stsl.: čajašteimъ, imašteimъ, slyšešteimъ, nadějašteimъ, vьzlezešteimъ, čajašteihъ, sьsjašteihъ etc. V severnih ruskih narečjih je gen. pl. хорошихъ, добрыхъ, katere oblike ne odgovarjajo stsl. oblikam, nego se naslanjajo na nom. pl. добры etc., isto velja o gen. pl. добрыхъ, на katerega je vplival nom. pl. добрые. To opazujemo tudi pri венхъ, венши, katere oblike je najti v staroruskih listinah (Шахмат. str. 195). Celó v litavščini nahajamo podoben slučaj: nom. pl. tiè, jiè vplival je na dat. pl. in postala je oblika tièmš, jièmš.

Pa iz sáme slovenščine se dá dokazati vpliv nominativa na druge sklone sestavljene deklinacije. V Truberjevem Catechismus in der wind. Spr. (1550) je v dat. sgl. mošk. spola samó *-imū* najti, pri srednjem spolu pa čitamo petkrat *-imū* in sicer dobrumu I, 13, 54, 60, 69, 109, 210, 234. To gotovo ni nič drugzega kakor naslanjanje na nom. sgl. srednjega spola, kateri je v Truberji na *u*, tedaj *dobru* — *dobrumu*. Prvotno končnico nahajamo še v obliki *zlega* (cf. Levec, Die Spr. in Trub. Matth., Mikl. I², 582); *iz zlega* ni nastalo *zliga*, ker nom. tudi ni bil *zli* in ni mogel vplivati na gen. in dat.

Ostaja še samó omeniti gen. in dat. na *-ega*, *-emu* v koroškem narečji. Te oblike ne nasprotujejo omenjeni razlagi, nego jo baš podpirajo, kajti ne sme se pozabiti, da je v istem narečji v plur. tudi *-eh*, *-em*, *-emi*, katero je gotovo posneto po pronominalni deklinaciji. Tedaj tudi koroške končnice *-ega*, *-emu* ne govoré zato, da je sloven. *iga* = *ěga*, ne sme se reči, da se je v njih prvotni *ě* ohranil kot *e* kakor n. pr. v loc. sgl. *meste* etc.; temu nasprotujejo oblike množne, v katerih ni mogoče, da bi bil *ch* = *ěh*, *em* = *ěm*.

Iz tega, kar pisatelj na str. 94. o *m* v 1. sgl. piše „dass auch in der 1. Pers. sing. das *m* in der slov., serb., čech. Conjugation als eine Anlehnung an das *m* der praesenssuffixlosen Stämme sein „soll“, moramo sklepati, da ni o tem prepričan, da o tem dvoji, kakor marsikdo pred njim. V tem slučaju je vendar precěj gotovo — kolikor se v jezikoslovji sploh da o gotovosti govoriti — da je *m* v omenjenih jezikih posnet po znani peptorici glagolov. To nam kaže nedvojbeno zgodovina razvitka teh oblik. Vem, da je n. pr. pred več kakor desetimi leti tudi Baudouin de Court. izrekel nasprotno mnenje, znano je tudi, da je prezgodaj umrli G. Curtius v zadnjem svojem spisu Zur Kritik d. neuesten Sprachforsch. str. 57 še o tem dvoji. Toda to je razumevno. V ónem času, ko je Baudouin d. C. dotično

stvar pisal, še ni bila izšla Daničićeva *Исторія оѣлика* in Kalinova *Historya jez. pol.* in še ni bil staročeški jezik natančno preiskan; pri Curtiusu se pa ne sme pozabiti, da on ni bil nikoli temeljit poznavalec slovanskih jezikov, da je tudi pri njem veljalo: »Slavica non leguntur!« kar se še zdaj more o premerjajočih jezikoslovcih reči. Z druge strani je vplivalo pa tudi nánj pri tem njegovo stališče nasproti »mladim gramatikom«. — Tudi Šuman v svoji slovnici (ed. Matica Sl.) str. 125, 126 dokazuje, da je *m* vsaj v nekaterih slučajih nekaj starega in da ni nastal samó po analogiji glagolov kakor *damo*, *имамъ* itd.

V. Oblak.

(Konec prihodnjič)

LISTEK.

Davorin Trstenjak bode praznoval dné 4. septembra t. l. v Starem Trgu pri Slovenjem Gradcu redko slavnost — praznoval bode petdesetletnico književnega delovanja svojega in zajedno sedemdesetletnico plodnosne dóbe življenja svojega, in iz vseh pokrajín slovanskih prihité ta dan odličnjaki národa našega poklanjat se možu, ki je dolzih petdeset let z umno glavo in čutečim srcem neumorno delal na književnem polji slovenskem in ki v našem pesništvu in novinarstvu, v našem jezikoslovji, v naši zgodovini in našem starinoslovji zavzéma odlično mesto. Slaviteljem dičnega tega pisatelja našega se pridružuje tudi »Ljubljanski Zvon«, iskreno želéč, da bi večni Stvarnik ohranil nam Davorina Trstenjaka telesno krepkega in duševno čilega do skrajne meje človeške dóbe na čast in slavo književnosti in domovine slovenske! — Mnogoobsežnega delovanja Trstenjakovega danes ne bomo opisavali, zlasti zategadelj ne, ker je urednik »Ljubljanskemu Zvonu« že ob štiridesetletnici Trstenjakovega književnega delovanja v »Slovenskem Narodu« (1878, št. 258. in 259.) obširno opisal življenje in pisateljevanje njegovo, in pa tudi zato ne, ker je gospod *Anton Trstenjak* v Ljubljani o tej priliki izdal poseben slavnosten spis, o katerem želimo, da bi se razširil po vseh pokrajinah slovanskih, kajti živo sliko nam podaja, koliko lepega in plemenitega je dični slavljeneec storil za domovino svojo.

Knjiga, katero imamo tukaj v mislih, slóve tako: »*Davorin Trstenjak*, slovenski pisatelj. O petdesetletnici njegovega književnega delovanja. Spisal *Andrej Fékonja*. Izdal in založil *Anton Trstenjak*. Natisnila Kleinmayr & Bamberg v Ljubljani 1887. 8°, 31 stranj.« Cena ji je po 30 kr., s pošto po 35 kr., in dobiva se pri gosp. založniku v Ljubljani Prvi del knjige je z raznimi dodatki Fékonjevimi posnet po zgoraj omenjenem spisu Levčevem; drugi del, ki ima naslov »Davorin Trstenjak Novičar«, nam pa ravno tako krepko kakor korenito opisuje sodelovanje Trstenjakovo pri »Novičar« ter po posameznih letnikih našteva in na kratko ocenjuje raznovrstne spise njegove, priobčene v tem časopisu. »Slovensko pisateljsko društvo« je kupilo 150 izvodov tega slavnostnega spisa, da ga razdeli med člane svoje, a razumnikom národa našega sploh to lépo delce g. Fékonje priporočamo od vsega srca!

Jezičnik. — *Knjiga Slovenska v XIX. veku. B. Spisal J. Marn. XXIV. Leto. V Ljubljani. Natisnil in založil Jos. Rudolf Milic. 1886. Velika 8°. Str. 98. Cena 60 kr., po pošti pod križnim zavitkom 65 kr.* Začeniši s *Slomškom* in sklepajoč z *J. Koseskim* popisuje nam ta po lanskem »Učiteljskem Tovaršic« ponatisnena knjižica v kratkih obrisih življenje in slovstveno delovanje 68 književnikov slovanskih v 19. veku. Pri pisateljih, katere je bil učeni g. profesor že prej razpravljal posamič in obširneje, zavrača nas na dotični »Jezičnikov« letnik. Životopisnim in knjigoznanskim črticam pridejani posnetki

temi mlajši domoljubi ter znanci in spoštovalci pokojnikov. Mirna svečanost mi je globoko segla v srce, vendar mi ni bilo vse jasno. Vzajem torej klobuk in se pridružim pogrebcem, da bi kaj več zvedel o moži, kateremu so tako imenitna gospôda izkazali zadnjo čast. Takoj sem zvedel, kar sem želel. Pokojnik je bil urednik šaljivega lista in nakopal si je na glavo nekoliko tiskovnih pravn, v katerih so ga ob sodili na več let v ječo. Ravno je imel nastopiti težko kazen, ko ga je smrt rešila vseh nadlog. Na to so mérile zadnje besede duhovnega govornika; žandarja pa sta zato morala iti za krsto, da je svet védel, da obsojenca k pogrebu nesó. Čudno!

Res, zanimivo, pa tudi poučno je bilo, kar sem za pol leta videl z ôkna svojega. Zaviril sem nekoliko v življenje vseh stanov od najvišjih do najnižjih, a kar nisem videl, mogel sem ugeniti iz znamenj, ki so se pokazala mojim očem. Moje okno je záme že imelo svojo zgodovino; tihe prêche ulice pa so mi bile tako prijetne in domače, da mi je vselej dobro delo, kadar sem se iz véliko-mestnega hrupa povrnil v nje. Stara gospodinja moja je imela zopet stalnega gostáča, in če je tri leta potem nasledniku mojemu pravila, kako rad sem bival v njeni sobici, govorila je sámó resnico.

Književna poročila.

Morphologie des Görzer Mittelkarstidialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse von Dr. Karl Štrekelj. Wien.

1887, 8°, 122.

(Konec.)

Zgodovina teh oblik nam kaže, da so tudi óni jeziki, kateri imajo zdaj v 1. sgl. *m*, nekđaj imeli staroslovenščini analogno obliko, da je ta *m* šele, pozneje nastopil in se počasih razprostiral in ne kar najedenkrat pri vseh glagolih pojavil. Iz zgoraj omenjene knjige Daničičeve prepričamo se, da se *m* pri glagolih V. vrste nahaja šele v XIII. stol.; pri ostalih glagolih je pa nastopil celó šele v XV. stol. Isto velja za poljski jezik, v katerem je ta *m* sámó pri V. vrsti; tudi tukaj ni bil od nekđaj, nego nahajamo še v najstarejših poljskih spomenkih nekaj teh glagolov s prvotno in starejšo obliko, tako n. pr. v ps. Fl. iz druge polovice XIV. stol. podzajó; v bib. szarosp. iz prve polovice XV. stol. požegnajó, przyznawajó, ścwirdzajó, počwirdzajó, dwajó; v ps. Puł. iz zadnje četrtine XV. stol. wdzigajó, wyle-

waje, powiadaje; v książ. do nab. Jadw. iz druge polovice XV. stol. uciekają, zgibają, składają. V nekaterih poljskih narečjih v Šleziji je celó v 1. sgl. najti *m* tudi pri glagolih drugih vrst (ne samó V.), iz katerega se vidi, da se je dijalektično tudi v nekaterih krajih poljske zemlje začel *m* širiti. Tako n. pr. bydam, pójdám, idám, pomogem, prošem, Rozprawy i spraw. ak. um. IX. 305, 306. Mogoče je pa tudi, da je to samó češki vpliv. Za češčino je dokazal Vondrák v List. filolog. a paedag. XIII. 55 da »Tvary na *-m* vyskytly se tedy někdy kolem polovice a sice spíše před polovicí XIV. věku a vzmohli se náhle tak, že již v letech šedesátých z let sedmdesátých a osmdesátých na jeden tvar na *-i* skoró již dva tvary na *-m* připadají; na sklonku XIV. stol. vyskytají se staré tvary již jen velmi zřídka, tak že začátkem stol. XV. s dotčených třídách a vzoreh novočeské pravidlo již za dlužno.« Tedaj tudi češčina ni imela v najstarejši dobi *-m*.

Tudi iz naše slovenščine se dá zanesljivo sklepati, da se je *-m* šele v teku časa razširil. Nahajamo v naših najstarejših spomenikih še dovolj glagolskih oblik brez tega *m* na *-o*. Onih ni najti samó v conf. gen. ali rokopisu kranjskega mesta in v koroškem, nego tudi v Truberji, Dalmatinu, Krellu in celó še v XVII. stol. v prestavi Stapletonovih evang. in v Kastelčevi knjigi Brat. bvqvice s. roshenkr. iz konca XVII. stol. (1682). Čitamo namreč v tej knjigi dvakrat hozho 148 in 198. V Stapletonovem prevodu je najti hozho 39, 211 in nezho 76. Kako si naj te in jednake dovolj mnogoštevilne oblike tolmačimo, če res ni *m* v 1. sgl. posnet po *-m* glagolih? Da so oblike *hočo* etc. mlajše¹⁾ od ónih z *m* (hočem etc.) to ni mogoče, ker jih nahajamo samó v starih naših pisateljih in ker so se pozneje poizgubile izpodrinene od oblik z *-m*.

Lepo in prepričevalno je tolmačenje besedice *nocoj* iz *noč sô*, kjer je *sô* = stsl. stja, sija; iz *noč sô* (*notš sô*) nastalo je *notsô* t. j. *noco* in iz tega *nocoj*. Obliko *nocoj* ne poznajo samó nekatera sedanja narečja, naha-

¹⁾ Šuman je na omenjenem mestu svoje slovnice prišel do nasprotnega zaključka ter sklepal opiraje se na sedanje slovanske jezike, toda ne oziraje se na zgodovino te oblike v vseh teh jezikih, da je *am*, po nekoliko *im*, morda starejši in da so v jeziku bile oblike na *mb* in *q* pomešane. Temu, kakor že omenjeno, nasprotuje odločno zgodovinski razvoj 1. sgl. v srbohrv., češč. in poljščini; v vseh teh jezikih je *m* šele pozneje najti in tudi v naši slovenščini. Tako tudi nasprotno sklepa Šuman, da je *q* pri glag. IV. in V. v velikoruščini in staroslovenščini posnet po analogiji ostalih glagolov — kar že iz zgoraj navedenega ni mogoče — ker je hotel jezik razločevati 1. sgl. od 1. pl., katera se je glasila na — *mb*. Da se je res že staroslovenski jezik izognil v poznejši dobi tej nejasnosti in vpeljal večji razloček med 1. sgl. in 1. pl., to je gotovo, toda to se je ravno narobe vršilo: 1. pl. se je disimilirala od 1. sgl. po tem, da je mesto *mb* se pojavila končnica *my*. Za to imamo dovolj primerov ne samó iz tako imenovanih panonskih spomenikov, nego tudi iz staroruskih. To je seveda najti samó pri *m*-glag., kjer je postala 1. sgl. jednaka prvi pl., ko je *mb* v 1. sgl. izgubil mehko ost. Tako je na pr. v cod. zogr. věmy v glag. cl. uvěmy; v izbor. Svjatosl. iz l. 1073. dany, jesmy.

jamo jo tudi v Krellovi postilli: *nòzo, pravi, bote vfi nad mano blasnili 146a*. — Tudi pisateljevo mnenje kar se tiče končnice *i* v acc. pl. *a*-deb., je popolnoma verjetno (str. 51.). Res težko je misliti, da bi ta *i* odgovarjal neposredno stsl. **ii**, mnogo verjetneje je, da je *i* posnet po analogiji fem. *i*-deb. Sploh se lahko opazuje, da pri dekl. *a*-deb. igra *i*-dekl. isto vlogo, kakor *u*-deb. pri *o*-dekl. Tukaj, kakor tam je vpliv vzajemen. V dokaz navajam iz naših starejših pisateljev nekaj sklonov *t*-dekl., pri katerih se ne dá zanikati, da so po analogiji *a*-deb. Tako beremo v Truberjevem 'Ta drvgi deil t. nov. test. gen. pl. *sapuuid* 25, 3 a; v loc. pl. *sapuuidah* 32, 33. v instr. pl. *mislami* 19; v njegovi knjigi 'Ta prvi deil t. nov. test. nahajamo zopet *sapuuid* II. 16, 54, 68 etc., *miffel* II. 65; dat. pl. *sapuuidom* II. 66, 68, 134, *miffeliom* II. 68, *mislom* II. 125, loc. pl. *sapuuidah* II. 66, 90, L. I. a, *prikasnah* II. 117, instr. pl. *sapuuidami* II. 89, 135, *bolensami* II. 146. Tudi Krell pozna te oblike: gen. pl. *sapuuid* 25, 3 a; loc. pl. *lashah* 35 a, instr. pl. *škèrbami* 19 b, *lashami* 87 a. Pa tudi pri *a*-dekl. nahajamo oblike tvorjene po dekl. *i*-deb. Truber ('Ta drvgi d. t. nov. test.) piše gen. pl. *slushbi* 17, 19, *sheli* 22; v drugi knjigi istega pisatelja ('Ta prvi d. etc.) čitamo gen. pl. *sheli* II. 65, *buqui, slusbi* II. 156; loc. pl. *beffedeh* L. 9. Krell piše v svoji postilli gen. pl. *slushbi* 108 a, loc. pl. *buqvih* 59 b, 60 a, in str. pl. *shelmi* 98 a.

Prostor mi ne dopušča, da bi še iz drugih pisateljev XVI. in XVII. st. navedel jednake oblike, toda mislim, da zadoščujejo omenjeni primeri.

Tudi s tem, kar pisatelj uči o nom. pl. neutr. sestavljene sklanje, se je lahko strinjati. Tudi v drugih slovanskih jezikih je isti pojav; tako se je n. pr. v poljščini nom. pl. neutr. izjednačil z istim sklonom fem.; obema je končnica *e* (Kalina, Hist. jez. pol. 323.) — Vzroka temu pojavu ni težko najti: skloni vseh spolov sestavljene sklanje so bili v množini jednaki, razven jedinega nom. pl.; jezik je to „uniformacijo“ hotel razprostrti tudi na nom. pl. toda ostal je pri tem, da je naredil nom. pl. neutr. jednega fem.

V kraškem narečji je končnica 2. pl. ne samó *te*, nego tudi *ste*. G. dr. Štrekelj piše o nji: „Man könnte geneigt sein, im *s* dieses Suffixes das *s* des zusammenges. Aor. zu suchen, das sich im Altslov. vor *t* stets unverändert erhielt, zwischen Vocalen aber in *h* übergang, so dass leicht die Meinung entstehen konnte, es gehöre dasselbe mit zum Personalsuffixe. Eine andere Ansicht ist die, es sei hier das aus *d* entstandene *s*¹⁾ der praesens-suffixlosen Stämme: nsl. *daste, vèste, jèste, bòste, greste* und das *s* von *st*

¹⁾ Da bi bil v slučajih kakor *daste, boste* nastal *s* iz *d* ni prav verjetno, če se misli na isti proces v inf. n. pr. vesti (vedem), plesti, kjer najbrž *s* ni neposredno nastal iz *d, t*.

im Spiele gewesen.* Pisatelj se odločuje za drugo mnenje in trdi gotovo tudi pravo. To mnenje podpira tudi to, da je v istem narečji najti *date*, *vete*, *bote*, kakor pozna n. pr. srbščina tudi obliko *grete* (Даничиъ. Петор. облика српс. jez. 288). Končnica *ste* in *te* je osobitost notranjskega narečja, zato je tudi toliko takih oblik v Kastelčevih spisih n. pr. v Brat. Bvqvic.: *sheliste* 57, 139, *proffiste* 136, *imaste* 137, 208, 267, 277 *pogerujeste* 137, 138, 139, *vsameste* 138, *hoste* 138, *resveffeliste* 139, *prideste* 139, *sposnaste* 140, *mudiste* 277, *perpraviste* 278.

Part. praet. *nèjdu*, *nèjdlo*, kateri so znani večini sloven. narečij, kažejo nam vpliv sedanjikov (str. 96.).

Zanimive so oblike *wobòc*, *wobuku*, kateré, kakor je omenil že pisatelj, ne odgovarjajo niti stsl. vlèk —, niti nsl. vlek —. Te oblike pozna tudi, kakor mi g. Podboj piše, notranjsko narečje (Št. Peter): *obouči se*, *souči se*.

Strinjati se moramo tudi s pisateljevim tolmačenjem inf. in part. praet. kakor *néput*, *zécut*, *néčnu*, *néčnlo*. On piše: »Das *n* im Infinitiv und Part. praet. act. II. bei *pon* und *čon* ist kein Reflex des **A**, vielmehr sind diese Formen jung und nach dem Praesens gebildet.«

Na str. 106. govori pisatelj o ónih oblikah part. praet. pass. glagolov IV., katere ne izpreminjajo dentala ter misli, da je vzrok temu to, da hoče jezik ohraniti glagolsko deblo kolikor mogoče neizpremenjeno. Oblike *sapečaten*, *mlaten* etc., katere nahajamo skoraj v vseh slovenskih narečjih, postale so naslanjaje se na vse mnogoštevilne oblike, v katerih se *t* (*d*) ne more izpreminjati.

Da se je ta ocena nekoliko bolj raztegnila, kakor sem mislil sprva, bodi dokaz, s kakim zanimanjem sem čital najnovejšo razpravo našega mladega učenjaka o materinem svojem jeziku. Željno pričakujemo nadaljevanja te učene razprave, katera nam podá gotovo z isto vestnostjo glasoslovje. Ob jednom pa želimo, da bi bil to početek živahnejšega gibanja med domačinci na polji slovenske dijalektologije. V. Oblak.

Popravki.

431⁸² dežnik m. dožnik. — 432⁵ ии m. ииc. — 433²⁵ stsl. m. stsl; — 434¹² svetnikom m. fvetikom. — 499²⁶ pada m. pade. — 566²⁷ pridevnik m. zaimek. — 567¹² jezik m. jeziki. — 567¹⁸ филол. Записк. м. филол. Записк. — 567³⁸ da m. da mi. — 567³⁹ II. m. VI. — 568¹² фил. м. фил. — 568¹⁴ ассимиляцо m. а симляцо. — 568¹⁴ i m. и. — 568¹⁴ заѣмъ m. затѣмъ. — 568¹⁴ ихъ m. ихъ. — 568¹⁴ въ m. въ. — 569⁶ Rozpr. m. Rozpr. — 569²⁴ akazuja m. okazuja. — 570⁷ хорошииъ m. хорошииъ. — 570¹⁰ всиши m. всиши.

